О. ОЛЬЖИЧ

ПОЕЗІЇ

О. ОЛЬЖИЧ

ПОЕЗІЇ

КНИЖКА ПЕРША

НЮ ЙОРК 1956

Всі права застережені

Уклав і видав Олег Лащенко

Printed by R. Krupka & M. Pyrsky, 133 E. 4th St., N. Y. C.

ПЕРЕДМОВА

Поетична спадщина О. Ольжича (Олега Кандиби) складається з трьох збірок: „Р і н ь", 1935, „В е ж і", 1940, „П і д з а м ч а", 1946, та кількох десятків окремих віршів, що до цих збірок не увійшли, розсіяних переважно в націоналістичних періодичних виданнях („Літературно-Науковий Вістник", „Вістник", „Самостійна Думка", „Пробоєм" та інші).

Остання із цих збірок, „Підзамча", видана вже після смерти Поета, була провізорично уложена початком 1941 року, а останній раз переглянена Автором неповний рік до його смерти (та зроблену тоді пропозицію віддати цю збірку до друку О. Ольжич відхилив: нехай, мовляв, ще зачекає). Більше вже до поетичної творчости О. Ольжич не повернувся — поглинула його с п р а в а.

Можемо тим самим вважати вгорі названі збірки за свого роду в и б і р, зроблений Поетом на основі усієї його творчости. Вибір цей — як видко це із життєпису О. Ольжича — не є випадковий: кожна із збірок розкриває вершини тої творчої (в розумінні мистецькому та ідейному) дороги Поета, яка є, на нашу думку, одна з найяскравіших в українській літературі взагалі.

Поезія О. Ольжича — який сказав був, що „великі ідеї родяться живцем в муках, велика духовість може повстати лише з великого змагання, що випробовує її силу", — могла виростати тільки з творчої волі, що її був ідейно загартовував життєвий досвід, яким для О. Ольжича став насамперед його досвід в рядах Організованого Українського Націоналізму.

Цей досвід не був в житті О. Ольжича ані випадковий, ані пасивний. Національна революція була найвищим фактом його життя, як певно у жадного іншого поета. Олег Кандиба-Ольжич — не тільки член революційної організації, але й керівник її Культурного сектора і, нарешті, фактичний провідник Руху в часах, коли цей Рух за 2-гої Світової війни творив в глибинах Українського материка авангард воюючої за своє життя нації.

Ніяких світоглядових катастроф чи навіть змін життєва дорога О. Ольжича не знає, можна говорити у нього тільки про проглиблення, усвідомлення і, нарешті, зовнішнє „оформлення" (через вступ до ОУН) тої віри, що жила в ньому завше.

Ці факти мають для розуміння ідейних джерел поезії О. Ольжича значіння основне.

Стало наголошувана в творчості О. Ольжича перевага діла над словом не є літературна алєґорія, а практична норма, яка визначає власне поступування Поета. Ставши на дорогу „г о р і н н я", О. Ольжич відхиляє не тільки всі спокуси „вигоди, їди та родини", але й „прозорі озера науки" та „поезії пінні каскади", хоч перед ним самим була відгорталась блискуча дорога вченого та поета. В колі близьких собі людей О. Ольжич тепер говорить не раз, що до поезії, як такої, вже певно не повернеться ніколи. Коли ж все таки час від часу повертається, то певно лише для того, щоб висловити ту правду, яка „розриває на ложі важкі і задихані груди".

Хронольоґічний перегляд творчости О. Ольжича ілюструє цей процес: за років творчої молодости Поета, його дозрівання ідейного, О. Ольжич друкує по кільканадцять поезій на рік, складаючи їх вибір в „Ріні"; коли ж вступає на невгнутий й прямий шлях революції, то — спалахнувши екстазою її ствердження, яке разом з тим є його власним самоствердженням, в „Городку 1932" та „Незнаному воякові", — повертається до поезії лише доривочно.

І тільки через декілька років родиться новий (і останній) ліричний цикль О. Ольжича, „Підзамча". Серце цієї збірки творять вірші, які були висловом коротких годин родинного щастя Поета перед його останньою, „найвищих горінь" дорогою, яка приведе Олега Кандибу-Ольжича на висоти Києва, у підпілля Львова й одягне на нього „найвищий вінок" — героїчної смерти в „бункері" концентраційного табору.

Ставши на цю дорогу — декілька років до свого фізичного кінця, — О. Кандиба-Ольжич мовкне назавше, як поет: пише з цього часу Поему свого життя вже тільки мовою відозви, інструкції та, насамперед, прямого чину.

Та за свій внутрішній аскетизм, зречення поезії, як „форми", О .Ольжич був нагороджений „благословенством суті". Проба мовчанки є заразом проглибленням і очищенням його слова. Строга і маломовна поезія О. Ольжича вже на його творчих початках, у „Вежах", цьому вірую Поета, доходить стислости афористичної. Тут тема — що є висловом безпосереднього революційного досвіду О. Ольжича — розкривається вже прямо, вільна від усякої літературної конвенційности.

Так, зосередившись усеціло на націоналістичній ідеї, О. Ольжич здійснює в поезії цю ідею через її безпосереднє тематичне розкриття. Ідея націоналізму стає для нього тим „абсолютом", який сам зі себе формує увесь духовий світ Поета, встановлюючи — як пише О. Кандиба в одній своїй молодечій статті — „систему непорушних ідей, скалю вартостей. Від нації до одиниці".

Інспірує Поета тут вже не древній Рим, а конкретна українська сучасність — її революція; це вже не заповідь творчої молодости Поета приходу віку героїв („Рінь"), а пряме ствердження цього віку. Шлях національної революції є для О. Ольжича не тільки шляхом до фізичного звільнення нації, але й до її звільнення внутрішнього, до віднайдення кожним ук-

райнцем його вищої свободи, його духового „я". Підніма-ючись на „найвищого горіння" вершини, О. Кандиба-Ольжич бачить „ввесь безмір простору, що відкривається людині героїчної духовости". „Закуте в довічний погвірний колобіг часу" людське серце („Рінь"), вирвається тепер з карбів історичної приґиновости і стає субєктом „безумства лету", того єдиного і неповторного явища, яким є для О. Ольжича Українська національна революція.

Націоналістична ідея визначає у О. Ольжича притім не тільки політичне віруюю людини, але й весь її особистий світ. Люди Підзамча — не „модні" тепер „маленькі люди", безбатченки і „швейки", а — люди конструктивних завдань („купці, кушніри, ковалі..."), ґієрархічно окресленого світу, що його місце і вищі мети програмово визначають Вежі: „...Притулене тут під горою, спокійне Підзамча усе".

Підзамча — ніби поширення візії Веж на ідеальний образ Города; цей образ є мабуть найвища метафора усієї творчости О. Ольжича, розкриваючи її центральну ідею — ставання державного.

Мотиви Каменя — Веж — Города в сучасній національній українській літературі, позначеної духом Визвольних Змагань 1917-21 рр., властиві певно не тільки одному Ольжичеві, та, думаємо, що у О. Ольжича, будівничого цього Города, досягають ці мотиви найбільшої виразности, як вияв свідомої волі, яка собою наповнює національний ідеал доби.

О. Ольжич вступив на літературну дорогу не тільки, як готовий майстер, але й як поет змістом свого слова новий. Спроби сучасних Ольжичеві „діялектиків" знеціннити вартість його поезії завели, так як не можуть дати наслідків зусилля їх модерних спадкоємців підмінити саму суть слова О. Ольжича й подобу його духової постаті.

Наша національна критика (й почасти навіть критика ґужинна, поскільки була вона ознайомлена з

творчістю О. Ольжича) побачила в Ольжичеві поета типового і навіть міродайного для цілого покоління, але розкрити до кінця усю його творчу постать (маємо тут на думці О. Ольжича передовсім, як автора „Веж") — як це не дивно може стверджувати — ця критика не зуміла ще досі.

„Вежі" — ця вісь, що вивершує цілу ідейну будову поезії О. Ольжича, — були критикою промовчані або навіть поставлені під сумнів, як цілість мистецька. Проте, власне зі змісту такого твору, з тематики наших революційних змагань, що її віра Поета підносить на висоти символу, — могла зродитись та формула, яка висловлює волю цілої нашої сучасности: „Держава не твориться в будучині, Держава будується нині".

Тим самим, не зважаючи навіть на ще певну обтяженість в цьому творі мови Автора елементами публіцистичними, ця збірка для нас є високою поезією, „піснею віку", в якій може найсильніше після Франкового „Мойсея" (до речі, також не вільного у своїй мові від „публіцистики"!) й Лесі Українки зазвучала в новій українській поезії воля державна.

Слово О. Ольжича, яке було одним із найсильніших ферментів в процесі кристалізації літературного і взагалі духового життя Українського заходу та еміграції в роках тридцятих і в першій половині років сороковик, з природи речей — як слово, що вийшло зі самого серця життя, — не може втратити свою актуальність та новість й сьогодні, коли наша духовість — говорячи мовою О. Ольжича — звернула з дороги горіння, на яку була вийшла після Визвольної боротьби 1917-21 рр., на дорогу „збірання крихот", заслоняючись від суворої правди життя „ювілятами культури", „імпрезами", „гурра-науковою бздурою"...

Маємо всі підстави думати, що О. Ольжич ще свого останнього слова в поезії не сказав. Творчі джерела його золотого слова, які поновлювало „само життя в красі неповторимій і суворій", лишалися

повні і гисті, аж поки ці джерела не закрила сама смерть, яка власне й шукала О. Ольжича для того, щоб ці джерела закрити.

Найвищий досвід О. Ольжича — духовий і фізичний вогонь його останніх літ — вже не зміг засвітитися словом поезії. Та само життя О. Кандиби-Ольжича — переможно перейшовши через „пробу вогню" — стає тим свідоцтвом, що одягає його поезію у світло правди, без якої кожна поезія дійсно тільки „пінні каскади" або навіть „словоблудіє".

Відповідно до приналежного Ольжичу окреслення культури націоналістичної, як героїчно визначеної національної культури, можемо його власну поезію назвати поезією націоналістичною. Поезія О. Ольжича — національна в своїх ідейних джерелах та меті, й висока тоном — є, в ґрунті речі, явищем порядку морального і навіть героїчного, що, очевидно, не обмежує ані її внутрішньої свободи, ані її майстерности формальної. В поодиноких проявах цієї поезії ніби зновународжується епос лицарський. Притім, О. Ольжич не стилізує своє слово під поезію дружинну, а конґеніяльно її духові оспівує „одвагу, непохитність, гистоту", кодекс честі, славу гину й жертву „війська незримого" Організованого Українського Націоналізму, яке в постатях самого О. Кандиби-Ольжича та його „суворих і великих" братів само було новітнім лицарством.

Високий дух поезії О. Ольжича — як, зрештою, дух кожної справжньої творгости — стає ніби інтеґральною частиною духового буття нації (цілком незалежно від ступня зовнішньої „популярности" цієї поезії). Чуємо в слові О. Ольжича ту живу, владну силу, яка, одягнута в шати поезії, ніби продовжує життєвий похід О. Кандиби-Ольжича, той похід духа, що є Походом поколінь.

*
* *

Наше видання, що є першим повним виданням віршів О. Ольжича, ділимо на дві, приблизно однакові розмірами, частини. До першої — входять три названі вгорі збірки, уложені самим Автором, до другої — опублікована в періодичних та неперіодичних виданнях решта його віршової творчости. З огляду на те, що кожна із цих збірок становить собою ідейну і мистецьку цілість, такий розподіл, думаємо, є найвідповіднішій.

Друкуємо кожну з цих частин в окремих книжках, тим самим внутрішня суцільність тексту Ольжичевих віршів і з чисто механічного боку не буде ніяк порушена.

В основу самого тексту цієї книжки лягає та редакція цього тексту, в якій вміщені тут поезії були видрукувані у названих вгорі збірках. (Треба мати притім на увазі, що свою останню збірку, „Підзамча", О. Ольжич так і не встиг був приготувати остаточно до друку).

Коротенькі пояснення до тих кількох відхилень, які у нашому виданні супроти попереднього тексту зроблено, подаємо в окремих приміткax в кінці книжки.

О. Лащенко

Р І Н Ь

1 9 3 5

РІНЬ

Де шлях у жовті врізується стіни
І урвище над закрутом стремить,
Наш погляд неуважливий на мить
Затримує жорсткий прошарок ріні.

Вона суха і сіра. Але вії
Примкнеш перед камінням у піску —
І раптом чуєш силу вод рвучку
І різкість вітру, що над ними віяв.

*
* *

Л. Мосендзові

Поважна мова вро́чистих вітрин.
Уривчаті передвіку аннали.
— „Ми жали хліб. Ми вигадали млин.
Ми знали мідь. Ми завжди воювали".

— „Мене забито в чесному бою,
Поховано дбайливою сім'єю".
Як не стояти так, як я стою
В просторій залі мудрого музею?

Так виразно ввижається мені
Палючими безсонними ночами:
Я жив колись в простому курені
Над озером з ясними берегами.

Скільки сонця ллється на землю,
Як зітхає земля по зливі.
Від води обважніла зелень,
Від проміння — брунатне тіло.

У правиці бадьорий кремінь,
У долоні медові смокви.
Чи не ласка на чолі в мене,
Чи не щастям іскриться око?

Наше плем'я не є велике,
Та по шатрах доволі страви.
Лев пругастий, загнуті ікли,
Заховався в пожовклих травах.

*
* *

Вечір. Я дивлюсь на сині скелі.
Злотне небо сперлося на скелі.
Ззаду плещуть огнища веселі.
Вколо ватер друзі, теж веселі.

Гей, чужі нездолані долини!
Вється дим і плине в бік долини.
Так на завтра й ми туди поплинем.
Як ріка нестримана, поплинем.

* * *

І блиснули на сонці ножі,
І метнулись червоні обличчя,
І упав на пісок, і лежить,
І байдужий помстити не кличе.

Золота-золота борода
Підпливає рожевою кровю.
Двадцять літ — незабутні літа! —
Жив він сам небезпечною грою.

Синє — небо і синя — ріка.
І удари по ній — кришталеві.
Поплили. І в дібровах стиха,
Як затихнуть чутки по купцеві.

*
* *

Поля — облоги і бурян.
Все рідше й рідше плуг їх оре.
Молошний ранішній туман
Про щось заховане говоре.

Щороку меншають стада.
Страшні хати у тихім сконі.
Зате бо, кожному впада, —
Дорожча зброя і комоні.

І часто: стихне раптом сміх
У гурті між чоловіками.
І слово Південь з уст тонких
Зірветься і впаде, як камінь.

*
* *

Вчора лишились за нами у мряці ліси,
Вчора відкрилась рожева умита долина.
Хлипає тихо розбита рука. — О, як пси,
Билась за місто блискуча дружина! —

Чудно, так чудно ходити по камені цім,
Пальцем торкати розставлені білі фігури.
Знов іде хмара і стомлено котиться грім.
Друзі жартують, вбираючи козячі шкури.

ГАЛИ

О, невмолимі скамянілі дні.
Міцна рука над людьми і богами.
. . . Чигає там, у сірій далині,
Лягає горами за нами.
Ми подолаєм знов. Ще не одні
Нам скоряться. Над все є вірна криця.
Та нам також судилося розбиться
Колись і десь об гори камяні.

НОВОБРАНЕЦЬ

Такі чужі ці низькі, синяві гори.
Когорта прийшла в село на спочинок.
Поховались біляві полохливі дівчата.
Нависає гілля могутніх дубів.
О, шляхи ці і курява, і ґальські простори.
Товариші оповідають сміховинок.
Вечір. Мариться біле кампанське місто, мати,
Скромна сестра і галас малих братів.

ГОТИ

Похмурий день зачаївся в тумані.
Над бродом ржуть, полохаючись, коні.
Мій меч бренить, та чую, що на грані
Мене не зрадять крицеві долоні.

Учора твердо так, без повороту
Промовив: ні, суворий до останку.
І цілу ніч під бурю і під слоту
Процілував я опянілу бранку.

Хай Анти ждуть за річкою в тумані,
Мене не зрадять крицеві долоні.
І тільки образ голубий на грані
Не осінить мої гарячі скроні.

*
* *

Тісно увечері. Душать прокурені стіни.
Вийшов. Розглянувся. Снігу по пояс.
Сонце кривавиться в пущі. Ворушаться тіні.
Тепло. А голос — як оливо, голос.

Десь він іде, Коляда, десь ступає широко.
Місяць — і вкриють галявини радісні вруна,
Місяць — і знову над борами, знов, як щороку,
Гуси напнуть у блакиті незлічені струни.

ЗМІЙ

Цілу ніч верзлися сни недобрії,
Рідний замок в мареві заграв.
Цілу ніч, страшний такий, на обрії
Срібний місяць пущами блукав.

А сьогодні вітер квилить мевою,
Горда скеля стогне, як струна.
Припада голубкою рожевою
Королівна зимна до вікна.

Не вступлюсь! Туди, на бій розпучливий,
Безголовим впасти під коня!
Сім голів я маю надокучливий,
Та єдине серце маю я.

НІЧНИЙ НАПАД

Перекинувся у небі місяць.
Духи вже третину його ззіли.
Та доволі ще спливає світла,
Щоб пройти крізь нетрі занімілі.
А! вже чути дим безжурних огнищ,
Вже лунають співи очманілі!
В нас криві ножі, блискучі списи,
Білі знаки бойові по тілі.

Утікає скільки сили місяць,
Западає навскоси за мряку.
Догадались і товпляться нетрі,
Зазира гілляка за гілляку.
А! як нагло увірвуться співи,
Як забється бубон з переляку!
В нас криві ножі, блискучі списи,
Бойові по тілі білі знаки.

*
* *

Наш табор між чагарниками,
І синя — лінія лісів.
Щитів і шкур гарячі плями,
Сліпучість сонця і списів.

Щодень, щоніч, то меньша віддаль.
Легкий похід без вороття!
Наш бог — маленький чорний ідол
В наметі нашого вождя.

Ось він виходить — серце львине —
На тіло бризнула роса.
Ніхто списа, як він, не кине
І не відібє так списа!

І над річки вогню і крови,
Над власне горло — дорогі
Нам очі тужно-ебенові
І руки юні і тугі.

*
* *

Хтось метнув неминучу стрілу.
Захиталось струнке оперіння,
І, негаданий креслячи лук,
Під ногами тікає каміння.

Заступило веселкою зір.
Чисті барви на диво веселі.
Замість неба, і міста, і гір
Небувалі пливуть акварелі.

Ти, що мечеш всі стріли Один,
Тільки ласка стріла твоя злотна.
Замість жаху бездонних глибин —
Дать узріти барвисті полотна!

МАНАСТИР

Вранці — сонце і небо чисте,
І пташині радісні хори.
О, хвала, хвала Тобі, Христе,
Ісцілилося серце хоре.

І пожовклій руці — ніга,
І червневий день — миттю,
Покривати Твою Книгу
Позолотою і блакиттю.

Де вагання всі молодечі,
Де лицарські мої гордині?
І кладе циноóбровий вечір
Темно-сині, густі тіні.

АКВАРІЮМ

М. А.

На хмурих сходах зупинись на мить
Заглянути у казку баговинну.
Он промінь впав зпосеред верховіть
І засвітив його шматком бурштину.

На листя ти задивишся бліде,
На черепашку равлика прозору,
І в цю хвилину дівчина пройде
З школярським ранцем сходами нагору.

І ти вже знаєш: проминуть роки,
А ти ховатимеш, немов коштовність,
Води бурштин і одягу кратки,
Однаково прекрасну невимовність.

ПРИСВЯТА

У твоїх покоях сутінь,
Синя сутінь звідкись з України,
І журбі в них так безпечно.
Його образ, тихий літній вечір
Над смутними луками Горині,
Образ тихий, наче вечір.

А ти знаєш, сьогодні уранці розривалися хмари
І з проклонами сонце шалене било в дужі літаври.
Там, горою, по стернях, величні й страшні, як почвари,
Переходили люди з серцями мідяними!!..

. . . . . .

РОБІТНЯ

День — прямокутник матового шкла,
Велика грудка кинутого снігу.
На ясність дум. На маєстат чола.
На стіл просторий і розкриту книгу.

Просте каміння — як прості слова, —
Відбите листя — шелести і шуми, —
Вони звучать, мов мушля, що хова
Ще музику глибинної задуми.

Чим заступити ці легкі рядки,
Прозору радість творчого спокою,
Річевість і упевненість руки?
Та вийдеш ти з затишного покою

І десь на розі, десь, де ми берем
До рук ґазету, в поспісі зімняту,
Тебе розітне лезами сурем
Невблагана екстаза атентату.

*
* *

Страшно в горах вночі в самоті хати.
Небо чорне, низьке вишива вічі.
Час біжить, час бренить, час сплива в вічність.
Тіло прагне дванадцять синів мати.

А на долах вітають пору яру.
Душі — дзвінко-струнні і тіла — пружні.
І тортури стріва і стріва кару
Гордовита зухвалість, тверда мужність.

РЕВОЛЮЦІЯ

Сховалось равликом місто.
Січе його дощ, січе.
В підїздах будов — тісно,
Набої через плече.

Забиті. Числить? Ледве.
З-під мурів — повів гниття.
Життя, що таке щедре, —
Багате таке життя.

Хто дихав хоч день так вільно,
До смерти хмільний украй.
Ти збурилось пінно-пінно
І — вилилось через край.

ПІХОТИНЕЦЬ

Душа відділилась від тіла
Ще там, на майдані міськім.
Врочиста така, білокрила,
Літає і вється над ним.

А тіло, стрункe і спокійне,
Ступає в холодних рядах.
Довіку його не обійме
Ні сумнів, ні згадка, ні страх.

І радісно духу дивиться,
Як тіло тяга кулемет,
Стискає гарячу рушницю
І вперто повзе наперед.

*
* *

Дванадцять літ кривавилась земля
І сціпеніла, ствердла на каміння.
І застелило спалені поля
Непокориме покоління.

До перс закляклих, просячи тепла,
Тулили марно немовлята лиця.
Проте їм чорне лоно віддала
Доба жорстока, як вовчиця.

Тепер дощі холодні і вітри,
Кудлаті хмари, каламутні ріки.
Але ростуть у присмерку нори
Брати, суворі і великі.

* * *

Пройшли пурпурні фінікійські дні,
Замкнувши цикль, і знову так потрохи
Згризає час суворо-мовчазні
Ґраніти лєґендарної епохи.

О, неба сірість, оливо води,
В густих туманах обважнілі віти.
Страшна вагітність, що несе плоди,
Які аж правнукам узріти.

І ці струнκі, сухі чоловіки.
В їх простоті ясній, давно-минулій.
Чи ви пізнаєте, вгадаєте, який
Зпосеред них є Сервій Туллій?

*
* *

Заходить сонце. Кане тишина.
Холодна алябастрова Атена.
Не повернула втомлена луна
Лже-патетичний оклик Демостена.

Над морем день-у-день важка імла,
І обрис гір в ясних дубах і липах
Не відгадать, як помислів чола
Розважного і хитрого Филипа.

А там, в майбутній злотній далині —
Шалені коні і гарячі лиця,
Персеполіс у димі і огні
І Олександра божеська десниця.

* * *

„А гострозоре, мужнє покоління
Уже росте на молодій землі".
П. Филипович

Воно зросло з шукання і розпуки,
Безжурно-мужнє, повне буйних сил,
Закохане в свої тугії луки
І в бронзу власних мускулястих тіл.

Так солодко в передчуванні бою,
Не знаючи вагання і квилінь,
Покірну землю чути під ногою
І пити зором синю далечінь.

*
* *

На полях строжкого сьогодні
Ми міцні і глибокі резерви.
Цигарки в нас і ми не голодні,
Та болюче напружені нерви.

Там десь злякано сальва лунає.
— Не бої, а обійми їм братні!..
Ой, не так неохоче стріляє
Той, хто виріс під реви гарматні.

Ми резерви, та завтра без ляку
Ми з світанком підніземось сивим.
Ну, шалена це буде атака
І скінчиться, звичайно, — проривом.

* * *

І дні і ночі. — Та ж коли, коли? —
Весна. — Остання чи передостання? —
Хіба ж не всі прекрасні ми взяли
Дари дитинства і дари кохання?

Душа рікою вийшла з берегів.
— Верніть її в джерела воркотливі! —
І небо — синь, і синява — розлив.
І хвилі каламутні і мінливі.

Вдивляйся в неозору далечінь.
— А серце, серце — прапором тріпоче! —
Різкіший вітер чи гостріші очі?
О, шал непогамованих хотінь,
О, ласка — путь коротку і квапливу
Скінчити незміримістю пориву!..

* * *

Нащо слова? Ми діло несемо.
Ніщо мистецтво і мана теорій.
Бо ж нам дано знайти життя само
В красі неповторимій і суворій.

Що вибереш, чи образ бездоганний,
А чи праобраз для усіх один?
Міцніша віра і дзвінкіший чин
За словоблудіє і за тимпани!

Ось сходить, виростає, розцвіта
Благословеніє не форми, суті.
Одвага. Непохитність. Чистота.
Милуйтеся! Беріть! І будьте, будьте!...

* * *

І жили у роскошах, слабі і блудливі,
І не вірили в велич Кінця.
Та колись уночі, в блискавицях і зливі,
Він злетів у порожні серця.

Вранці вийшли з домів виногради зрівняти
І зрубати оливні гаї.
І безумна пустиня натхненним, як мати,
Смаглі груди одкрила свої.

Грізний Боже суворих і гордо-убогих,
Купино невблаганних пустель.
Ми тобі покладем суходоли під ноги
І запалимо жертви осель.

СТРАШНИЙ СУД
(примітив)

Посеред лісів, степу
Ловіте тугу труб.
Двигтить і земля, й небо,
Надходить страшний суд.

Роздайте одежі гарні
І коні, й воли всі.
Достаток — одна марність,
І щастя — сліпий гріх.

Забудьте жінки й діти,
Невільні звільніть серця.
Легкі і ясні йдіте
Зустріти лице Отця.

І небо, і земля в хмарі.
Нечуваний вітер дме.
Господнє імя — Кара.
Господня хвала — Меч.

ВІЗІЯ

Вітри од краю до краю,
Од рана до рана дмуть.
Дерева, дахи зривають,
Пісок і тріски несуть.

На подвір'ях клунки, попони.
— І не в безвісті шлях цей? —
Широкогрудих коней
Із стайні ведуть бігцем.

На ґанку ще раз мати,
А ти вже доп'яв стремен.
Хлопчак, що його не взято,
Ховається під брезент.

І рветься, рветься фіртка
Квітника із слідами чобіт.
Обози — обози тільки.
На захід ідуть, на схід.

*
* *

"Tertia post illam successit aenea proles"
Ovid. Metam. Lib. 1. 125.

Був же вік золотий, свіжі, проткані сонцем діброви,
Мед приручених бджіл, золотавість спянілого тіла,
Янтареві зіниці серни, що не бачили крови,
І на вітах восковість плодів соковитих і спілих.

Та приходить вік срібний, вік простий і ясно-тверезий.
В нього рівно всього, горя й радости, праці й забави.
Віку мудро-буденний! Але похитнулись терези,
Його срібні жита вже у копах стоять попілавих.

Кров у наших криницях. Реве здичавіла худоба.
Новороджені діти спинаються хижо на ноги.
І нелюдська жага нападає мужів, як хороба,
І жінки безсоромні, немов од напою міцного.

А земля — не земля, тільки цегла руда і рапава.
І гуркочуть шляхи, стугонять і гуркочуть курні ці,
Коли плинуть по них, пропливають бундючно, як пави,
Куті щирою міддю важкі боєві колісниці.

Коло мертвих джерел, по зівялих скелистих вертепах
Не мавки полохливі — гніздяться огненні дракони.
Пнуться стіни твердинь на горбах серед голого степу
На хребтах, неприкрашені, пнуться камінням червоним.

Віку бронзи, це ти, це твоє ненасичене сонце
Нерухомо повисло мутне над сухими борами
І бренить, і гуде, і гуде ... І здається, що сон це,
І здається, що захід — це паща нелюдської брами.

Там випрагліть пустель, плеса лави ліниво-кипучі,
Але надять ненатло майбутнього люті ворота.
Загрузати в пісках, обриватись з камінням із кручі
І поволі тонути в потворних іржавих болотах.

І співати про зміїв і львів, і горіння одваги,
Про нечуваний скарб у почварній печері укритий,
І, збираючись в грізні жорстокі і хижі ватаги,
Брати приступом замки чи їх до кінця боронити.

Проливаючи кров у грабунках і ґвалтах без ліку,
У змаганні із світом, у бої з самими собою,
Нам дано відріжнити зле й добре, мале і велике
І прославити вірність, невинність і жертву героя.

Щоб, коли небеса вкриє сталь воронена блискуча,
Сталь нової доби, що завершує коло одвічне,
Холод віку заліза мав взори нестерпно-пекучі,
Взори того, що красне, і того, що світло-величне.

Є незмінна земля, і усе на ній зміна невпинна.
Золоте — на світанні, за дня вітряного — сріблясне,
Мідь розтоплена — озеро те ж в надвечірніх годинах,
І застигне залізо — вночі, у холодних туманах.

Міцно куте з металів ще путо ніхто не роздер це.
Дня, і місяця, й року чотири пори, а на ґльобі —
В дужих карбах людське неспокійне і жадібне серце.
І для нього судився довічний почвірний колобіг.

* * *

На трьох горбах під знаками орла
Ми кладемо прямі основи міста.
Видноколом утомленим лягла
Навколо нього далина імлиста.

О, горда певність дужої руки,
Набряклих мязів радісне щеміння
І дух, бадьорий, гострий і пянкий,
Розколотого долотом каміння!

Зайнявся ранок, вечір зажеврів —
Горить червоно понад нами порох.
І ждуть жінки із стравою мужів
У білих, простих і важких уборах.

А в сутінках, коли пора кінчать,
Коли сурма усіх спочити кличе,
Ще довго на риштованнях стоять
Стрункі і невгомонні будівничі.

ГАНІБАЛ В ІТАЛІЇ

Він покотився з опалевих гір,
Важка лявіна тіл людських і зброї,
Етрурії і Ляція простір
Роздерти боєвих слонів сурмою.

І Требія. І Канни. І ганьба
Двох консулів перед лицем полону.
І кожний раз з Великого Горба
Нервовий марш нового легіону.

І скрута знову. Завтра чи тепер
Кінець, що наближається без стриму?
Здавалося, у попелі умер,
Погас вже гарячковий огник Риму.

Та клали новобранець і едил
На кожний шлях, що Він по ньому рушив,
Щити, списи, важке залізо тіл
І крицеві холодні леза — душі.

Він спотикався, ранився об них,
І кров гаряча, як піски пустелі,
На горду землю в корчах камяних
Прорвалася, мов струмені веселі.

Тоді стара вовчиця язиком
Прибігла облизати чорний камінь.
Постояла, оглянулась кругом
І назирці побігла за полками.

**
*

Ось раптом похід скоршає помалий,
Зітхають груди, попускають жили.
Це наші лєґіони, Ганібале,
Незримі Альпи ззаду залишили!

Спадає схил нестримано і круто.
Не місце ласці і не місце скарзі!
І б€ холодний град жорстоко-люто
Сріблом і міддю плодоносний Тарзіс.

Важкі трирем и — ворога потала —
Міцні борти, просмолені вітрила,
Як кволо ви в блакиті потопали,
Як чадно серед темряви горіли.

Як кидалась ти на списи, на луки,
Пунійська Львице, яросте Ваала.
Від буряного гніву до розпуки
І від розпуки до нового шала.

Хай Мардука огонь палає досі —
Розслаблені розкошами коліна.
Жіночі перстні і туге волосся
Тебе вже не врятують, Картаґіно!

Далеке місто на узгір'рях синіх,
Де линуть хмари і вітри північні,
Тебе приносить жертвою пустині
І здобуває нагороду — Вічність.

ВЕЖІ
1940

ГОРОДОК 1932

Слова, що прості і суворі,
(А інші — негідні слова),
Як їхні децизії скорі,
Як величність того Різдва.

Як їхня перервана мова
У мурах глухого двора.
Бо лаврами діл, а не слова,
Вінчає велика пора.

— — — — — — —

За ними розгубленість мертва,
Де страх і покора — закон.
Там втрат не буває, де жертва —
Здобутий в огні бастіон!

Імям невбланним свободи
Здолали ми й кинули ниць
Понурі карпатські проходи,
Асфальти далеких столиць.

А тут — на міста й хутори ми
Залізну накинули сіть.
Тут скрізь наше військо незриме
У хижих залогах стоїть.

— — — — — — —

На площі у соннім льокалі,
Де нудиться офіціянт,
Весь в сірому, нервом зо сталі, —
Зачаєний командант.

Звязко́вий. Сухе привітання.
Кашкет, окуляри, ровер.
І схована карта остання —
В кишені його револьвер.

Наказ був палючо-огненний,
Та кригою дихає суть.
А завтра ґазетні сирени
По світу його рознесуть.

**
*

Сміялись загонисто-дзвінко
І всі споважніли нараз,
І вже в коридорах будинк
Луною одбився наказ.

Цівок одсахнулися гади.
Хтось крикнув, упав і зомлів.
Пять хвиль української влади
На цьому клаптеві землі.

Лягати! Тут жартів немає!
Непослух? Так от тобі, от!
Жорстоко-суворо карає
Злочинця державний народ!

— — — — — — —

Потрібно усіх в роботі,
А серце бє, як обух.
Прокляття моїй плоті,
Що слабша за мій дух!

— — — — — — —

Це кров наша тут заклята,
Закута в сріблі душа!
Один поновну заплату —
І кров і душу лиша.

Та ж куль в маґазині було ще,
А свідок лише стіна.
Сховати — що найдорожче:
Сховати їх імена.

— — — — — — —

А стріли усе частіше.
Годинник такий прудкий.
Рішучий начальник свище
І чують боєвики.

— — — — — — —

Був гострий наказ у звуку,
Слухняно рвучкий — відлив,
Коли на ворожім бруку
Ти тіло своє залишив.

— — — — — — —

Усі одинадцять в зборі
Були під мороком віт.
Та два — стояли прозорі.
Один відбирав звіт.

**
*

Найтяжче — ще поконати
В цій ночі чорній, без дна.
Товаришу мій, брате,
Опоро моя одна!

І ловите чуйним ухом
Кроки у тьмі густій.
Одним блискавичним рухом —
На їхнє зухвале „стій"!

— — — — — — —

Проклятий невиразний ранок.
Невиразні луни облав.
І простори, де наостанок
Зацькований вовк пробігав.

Погоня все ближче і ближче.
Кільце все тісніш і тісніш.
Чоло їм поставити? Ні ще!
А куля? — Про кулю облиш!

— — — — — — —

Майно революції — цінний
Живий боєвик повсякчас.
Сьогодні найбільшого чину
Вона вимагає від нас.

— — — — — — —

Товаришу, любий мій брате,
Дивися у вічі рабам.
Як будете так воювати —
Вкраїни не бачити вам.

**
*

Слова, що прості і суворі,
Як величність того Різдва,
Що нас у горінні, не горі,
Порвало і ще порива.

Товаришу любий мій, брате,
Хіба упокорить нас це?
Хто вмів справедливо карати,
Той дивиться смерті в лице!

Для тих, що, нікчемні і кволі,
Заквилять про зламаний цвіт, —
Неугнутість нашої волі
І нашої віри ґраніт!

У стінах будинку старого
Зростає і зводиться чин.
І сяє обличчя в одного,
І німо могутен один.

Нікому ніколи не стерти,
Що сріблом ясної сурми:
Шкодуємо тільки, що вмерти
Удруге не зможемо ми!

**
*

Їх душі — горіння і криця —
У нашому завжди гурті,
Братів по далеких вязницях
І тих, що упали, братів.

Дорога пряма і одверта,
І твердо іде легіон.
Там втрат не буває, де жертва —
Здобутий в огні бастіон!

Хто має уші — хай слуха!
Хто має серце — люби!
Встає цитаделя духа —
Десятки літ боротьби.

1933

НЕЗНАНОМУ ВОЯКОВІ

І.

Читайте ґазети при тихім вікні,
Впивайтесь ясним каламутом.
І як не зірвуться ці лагідні дні,
Не крикнуть розпучливо-люто!

Читали, пряли недомріяні сни,
Солодку молошність туману.
Від року до року, з весни до весни,
Від рана чекали до рана.

Вели не в майбутнє, де бурі і грім,
В минувшину спогади всі ці.
О, будьте ви прокляті кодлом усім
І ваші діла і річниці!

ІІ.

Багато нам вогників кволих мани
На всяких трясовинах квітло.
У мряку сьогодні й будучини
Прожектором кинуто світло.

Ви вийшли, незнані, із темряви нор
Позначити шлях перемоги.
І знав вас поштовий брудний коридор
І сірі обніжки дороги.

Це ви написали на брукові міст
Трьох літер багряну рекляму.
Не роки життєвою мірою — зміст
Для того, хто дивиться прямо.

Лягла постанова за спокій лиця
І буря за погляди тихі.
Йдете неухильно, йдете до кінця
І вибух голосить ваш прихід.

**
*

III.

Обістя у соннім підміськім селі —
Сади, та сади, та левади, —
Набої, що ти їх збирав на ріллі,
І школа — леговище зради.

Та ось по кількох невиразних роках
Ти вже ґімназистом у Львові, —
Де стерла дбайлива услужна рука
Всі плями пролитої крови.

Книжки та наука, та течія днів
За ладом міщанських фіранок.
І вперше пекучий задушений гнів
На рабсько-плескатий поранок.

IV

І бачили очі дитячі твої,
Широкі і схожі на рану,
Як люди, що знали визвольні бої,
Улесливо кланялись пану.

І слухали уші, коли вчителі
Учили, нечесно-лукаві,
Лучити гонори своєї землі
І службу ворожій державі.

О, ні, не ступати по правих путях
Борцями дзвінкої засади, —
Сприймати життя і творити життя
З кубельця своєї посади.

І встала потворна оголена суть
Повільної зради ідеї.
Не може, не може, не може ж так буть,
Облудники і фарисеї!

І ти розпізнав їх, таких мовчазних,
Однаковим трунком упитих,
Упертих і все заклопотаних, їх,
Що знають, щó треба робити.

V.

Коротка розмова та погляд часом,
Раптова і болісна проба,
І ось ти у лаві стоїш юнаком,
На бруку, де тупість і злоба.

Читаєте спільно рядки з-під поли,
І бліднуть уста і обличчя.
Ніхто бо не знає години, коли
І де його справа покличе.

VI.

Завмерли, заклякли, обпершись на стіл.
Холонуть відсунені лишки.

Товариш упявся очима в простір,
Карбуючи крицею вишкіл.

Чи їм чотирьох ворогів побороть,
Народ в революцію зрушить.
Не їхня пухка і задихана плоть,
Не їхні зацьковані душі!

За вступом твоїм тільки совість стає,
А проти — резон не єдиний:
Одроду бо ласе є тіло твоє
Вигоди, їди і родини.

Дорогу назви свою, ця — або ця,
Горіння — чи збирання крихот.
Підеш неухильно, підеш до кінця
І вибух зголосить твій прихід.

VII.

О, втіхо, що серце виповнюєш вкрай
По сумнівах і по ваганні!
Дорога, рогачка, березовий гай —
Як брила, як камінь на грані.

— Свідомі присяги? Свідомі шляхів?
І як небезпечні шляхи ці?
На стяг синьо-жовтий і зброю батьків...
І пальці холонуть на цівці.

Тепер вже тобі не відняти вінця,
Твоєї єдиної пихи.
Підеш неухильно, підеш до кінця
І вибух зголосить твій прихід.

VIII.

Чекає спокуса тебе не одна
І повні зрадливої знади
Прозорі озера науки, вина
Поезії пінні каскади.

Та де той пянкіший знайдеш водограй
І плеса синіші холодні,
Як ставити ногу недбало на край
Блакитної чаші безодні.

IX.

Захочеш — і будеш. В людині, затям,
Лежить невідгадана сила.
Зрослась небезпека з відважним життям,
Як з тілом смертельника крила.

І легко тобі, хоч і дивишся ниць,
Аби не спіткнутись ні разу,
І нести солодкий тягар таємниць
І гостру петарду наказу.

Навчишся надать блискавичність думкам
І рішенням важкість каміння.
Піти чи послати і стать сам-на-сам
З своїм невблаганним сумлінням.

X.

Холодних очей твоїх синя вода,
Що бачуть гостріше і далі.
І навіть любов твоя буде тверда,
Як бронза, рубін і емалі.

Вона не зверне тебе в соняшний сад,
Де смокви і грона сочисті.
Ні кроку зі шляху, ні думки назад,
Ні хвилі даремне на місці.

Далеко в безодні ланцюг поколінь,
Лик часу сіріє і гине.
Тобі бо самому найвищих горінь
Дано осягнути вершини.

**
*

XII.

За дня безнадійно. І мрію лиши.
В тумані і доли й вершини.
Та кожної ночі скрегочуть в тиші
Залізні колеса машини.

Щоночі котрийсь озивається шлях.
Неясні накази, проклони.
Це Спілка розводить по темних полях
Промоклі походні колони.

А ранок знайде їх за росами меж
В окопах своїх занімілих.
Ось бризнула лінія перлами стеж,
Разками знялися відділи.

І вже розцвітають в просторах ясних
Багряні і чорнії квіти.
Жорстокі маневри такі, що за них
Доводиться кровю платити.

XIII.

Ще куриться й дихає важко земля
По стрілах огненної бурі,
А вже заливають оселі й поля,
Мов повінь, блакитні мундури.

Але до кінця треба виконать плян
Чіткий операції цеї.
Там втрати, що кровю захлюпують лан,
І відступ у давні траншеї.

І помста ворожа, і вісті лихі,
І муки нечувані в світі.
О, бийте, катуйте, сліпі і глухі,
Уявним проломом упиті.

Хтось руку по мапі спокійно простяг,
Там вам контратаки не взріти
На тих невідомих, прозорих полях,
Де ви лиш розгублені діти.

XIV.

Прийшлось купувать перемогу всіляк,
Зазнати біди і напасти:
Вночі на дорозі від куль посіпак
Свого коменданта покласти.

(Три роки душили розжеврілий шал,
І месник підніс свою руку,
Коли то закидавсь і їх ґенерал
Від кулі на літньому бруку).

XV.

На страх і за кару — суди полеві,
І землю поглинула тиша.
Щоб відповідь ваша — атаки нові —
Ударила тим голосніша.

Вона покотилась луною до гір,
Ясніше займаються ранки:
Команда відкрила побір —
Всі брами наростіж до бранки.

І йдуть по шляхах звідусіль, як один,
Одною густою юрбою,
Меткий робітник і важкий селянин,
По зброю і просто до бою.

**
*

XVI.

Держава не твориться в будучині,
Держава будується нині.
Це люди на сталь перекуті в огні,
Це люди, як брили камінні.

Не втішені власники пенсій і рент,
Тендітні квітки пансіонів,—
Хто кровю і волею сціпить в цемент
Безвладний пісок міліонів.

XVII.

Був час над усе легковажних гадок —
Імпреза і знову імпреза, —
Коли заблищав на ріллі Городок
Безжалісним холодом леза.

Суспільносте блідо-рожевих півслів,
Гурра-наукової бздури,
Огрядно-тупих патріотів послів
І всіх ювілятів культури !

Ці стріли безумні ударом бича
По рабському виді твоєму.
В просвіти і пасіки стрільно влуча,
В рожеві лаштунки едему.

Хвала ж Тобі, Ти, що в рішаючий час
Все маєш духового гарту
На стіл побойовища кинути нас
Тверезо, без жалю, як карту.

XVIII.

О, вір у одваги ясне багаття,
І скинеш, як порвану лаху,
І слабість, і сумнів, і марність життя,
Коли ти не відаєш страху.

І так тебе хміль наливає ущерть,
І так опановує тіло,
Що входить твоя упокорена смерть,
Як служка бентежно-несміло.

**
*

XIX.

Чи знала про нього людина одна,
Як вдарила прудкістю хвилі
Його незаглушених стрілів луна
У плюшах вигідної вілі.

Нікчеми з нікчем! Не дешевий папір,
Атрамент і жалісні жести, —
Ворожою кровю і гуком мортир
Виписує нарід протести.

XX.

О, Націє, дужа і вічна, як Бог, —
Не це покоління холопів, —
Хто злото знеславить твоїх перемог
При Корсуні і Конотопі?

О, Націє, що над добро і над зло,
Над долю і ласку і кару,
Поставила тих, що їх сотні лягло
У дні незабутні Базару.

XXI.

Товаришу, ти, чиє тіло вжила
Рішуча рука, як стилєта.
Тремтять молоді і здорові тіла
І зводяться крила до лету.

І ми будем гідні, не слави й похвал,
Учинку, що горами руха!
Гранати, петарди, живий арсенал
Із плоті розкутого духа.

XXII.

О, думка, що тіло без жалю руба,
Що очі й уста твої сушить.
Архангельська срібноголоса труба
Гремить крізь простори і душі.

І мертві встають і шукають хреста,
Їх очі розчахнуто-тьмяні.
Встають наче поросль, струнка і густа, —
Страшне покоління титанів.

XXIII.

Приспішене слідство. Нервовий синкліт
І вулиця: крови і плоті.
Його девятнадцять нескінчених літ
І присуд: — лише доживоття.

Йому не згоріти, як метеорит,
Осявши простір широкий,
Пропалювать серцем похмурий ґраніт
Десятків безвихідних років.

Йому умірати щоночі, щодня,
Щохвилі конати по-тричі,
Між корчами крешучи іскри огня
І кривлячи гордо обличчя.

XXIV.

Шкодуй для них погляду, дум і промов
І знай у хвилину загину,
Що купить твоя непідроблена кров
Лиш сльози ледачі і слину.

Твій крик металевий у інші серця,
Що квітами квітнуть у глуші:
Убийте в гадках своїх матір-отця,
Залізом випалюйте душі.

О, вірте, всі мури земного впадуть,
Як серце обернеш у сурму.
Найвищі бо вежі духовости ждуть
Твойого шаленого штурму.

XXV.

І чують одні, і не чують одні,
Малі в недоладному горі.
Стихія виконує сліпо, у сні,
Прогнозу: двоподіл таборів.

Каміння лягло на холодних полях
Важкими моренами ріні.
О. їх здобувати в упертих боях,
Ці хмурі окопи камінні.

А ви, що фелягами ґлей рівнини
Місили в цяцьковані стіни,
Ось вдарять громи — і осядуть вони
Озерами жовтої глини.

XXVI.

Є погляд у того жорстоко прямий,
Хто смерті заглянув у вічі,
І бачить завчасу він плями чуми
На свіжо-рожевім обличчі.

І чує завчасу заразу і мор
І зводить безжалісну руку...
Та стане сліпим, хто ховався до нор
Від першого пострілів звуку.

Як гурт овечок ошаліло-тупий:
Тісніше, докупи, докупи!
Щоб вранці заслати пахучі степи
Отруйними купами трупу.

XXVII.

І ось він виходить ще раз на процес
З вязниці, що мертва і сіра,
Своє показати камінне лице
І крикнути нації: Віра!

І в хвилю важку, що для інших ріша
Про волю і соняшні далі,
Гидка, ропувата і ховзька душа
Зачовгалась в поросі залі.

Мовчала достойна і сита юрба,
Гойдалась задушлива мряка.
І крикнуло серце: чи хто розруба
Набубніле мязиво рака!

**
*

XXVIII.

Твоє поготівля пекуче... Та раз —
Записка: нагальна розмова.
Товариш нервово говорить: наказ,
На шосту годину до Львова.

Робоче убрання. Лиця не голи.
Усе докладніше — на стрічі.
Ніхто бо не знає години, коли
І де його справа покличе.

XXIX.

— Готові на чин? — Команданте, наказ.
І рвуться слова невблаганні.
Не бестія з кулі твоєї, а плаз
Впаде в передсмертнім харчанні.

Життям своїм купиш не славу і честь,
І бачиш понуро-нерадий:
Не пурпур оздобою шат твоїх єсть,
А чорна сироватка зради.

Та ти не відхилиш свойого вінця,
Блідий, наче крейда, і тихий.
Підеш неухильно, підеш до кінця,
І вибух зголосить твій прихід.

XXX.

Нахмурились брови, скипіли уста,
І зморшки на чолі твоєму.
А думка, на диво ясна і проста,
Останню ріша теорему.

До розвязки — відступ. Не дати углуб
Проховзнутись тілові гада.
І рішення: в скруті твій кинутий труп —
Найкраща твоя барикада.

XXXI.

О, ранок, як ранок твойого життя,
І очі ті, ховзькі і гострі.
Твій погляд невгнутий, що їх перетяв,
І твій незахитаний постріл.

Той стріл, що лявіну зриває важку,
Прокляття випадку, що скрізь є.
І ось ти фехтуєш рапірами куль,
Разиш блискавками децизій.

Ще хвиля — і душить дихання твоє
Юрба, що тяжка і густа є,
Остання з чола твого блискавка бє
І кулею в мозок вертає.

**
*

XXXII.

Розкрийте зіниці, розкрийте серця,
Черпайте кришталь не повітря.
Одвіку земля не зазнала бо ця
Такого безкрайого вітру.

Він віє шалений над стернями днів
Диханням незламної волі
Від дальних пікетів, вартових огнів
Імперії Двох Суходолів.

Він віє диханням солоним, як кров,
Тугих океанових надрів,
Що їх Севастопіль на все розпоров
Кільватерним ладом ескадри.

Над хижим простором Верхівя-Памір
Сліпуча і вічна, як слава,
Напружена арка на цоколі гір
Ясніє Залізна Держава.

1935

ПІДЗАМЧА

1946

ПІДЗАМЧА

Притулене тут під горою —
Спокійне Підзамча усе.
Лиш вітер стрімкою рікою
І хмари, і зорі несе.

В хатках порушаються люди
— Ткачі, кушніри, ковалі, —
Шукаючи щастя чи злуди,
І чується запах землі.

Ні хмарам, ні зорям не вузько,
Сповняючи вічний закон.
І вишні набряклі галузки
Вночі стукотять до вікон.

26/I. 41.

ЯБЛУНЯ НА ГОРІ

Над кручею, за садом, на горі
Розквітла яблуня. Іди, тебе немає.
Здалека злото котять дзвонарі
І вітер тихо квіти колихає.

Тебе немає. На траві прибитій
Не буде видко сліду ні на мить,
Як станеш ти угледіти крізь віти
Густу, глибоку і мягку блакить.

22/I. 41.

АЛЯБАСТЕР

Незнаний майстер давньої Еллади
Різьбив її, коринтянку з села,
І голову одбиту одягла
Назавжди сила лагоди й принади.

І дивно знати: десь тепер схиляє
Чоло спокійне дівчина жива,
І світло, що на голову сплива,
Крізь білий мармур цери проступає.

25/I. 41.

ШЯКУНТАЛА

Все нижче сонце потойбіч дороги,
А тут, в тиші, ростуть платани зкраю,
Смагляві і сухі дівочі ноги
Дрібні сліди у пилі залишають.

Гарбу двоколу тягнуть до оселі
Бики слухняні, і минають люди,
А у лісах пустельники веселі
Ще досі відають блаженства й чуда.

В твоїх очах вся мудрість незглибима.
Ходім, нехай я спробую, закутий,
Своїми недовірами-очима
Її до дна пізнати і збагнути.

26/I. 41.

МУКИ СВ. КАТЕРИНИ

Як звязали Діву Катерину
Посіпаки в храмі на стіні,
Рвали біле тіло, щохвилину
Припікали рани на огні.

Оберта вона блакитні очі,
Геть вже повні стримуваних сліз:
Коли так мій Пан Небесний хоче,
Не боюсь я диби, ні коліс.

При стовпі у темному притворі
У похмурій келії своїй
Бюся я в безвихідному горі:
Як би можна полегшити їй.

Ти, що сієш тьму і зло між люди,
Кров невинну, праведну ллючи,
Шли удвоє всі твої облуди
До мойого ложа уночі.

Хай гарцюють по кутах кривляки,
Кров і піт спиваючи мені.
Щоб пустили тільки посіпаки
Катерину Діву на стіні.

26/I. 41.

СОННА ВЕНУС

В широкій рамі, простій і новій,
Важкій, як стелі, вікна і портали,
Вона лежить на радісній траві
І руки зо сну між квітки опали.

Пянка сопілка фавна, що вона
З гущавини метеликами лине;
Співають дзвінко соняшного дня
Птахи і листя, вітер і хмарини.

Та непритомне тіло золоте
Такий незбагнений ховає холод,
Що й почування, що в тобі росте,
Не будеш здатний ти назвать ніколи.

26/I. 41.

ГОЛЯНДСЬКИЙ ОБРАЗ

Я змела важкі дубові лави
І до хліву чистого пішла.
Ремигають, добрі і ласкаві,
І мені не хочеться тепла.

Обніма мене червоне світло
Ліхтаря в соломі на землі.
Бється в вікна вогкий літній вітер,
І далеко в морі кораблі.

Він приїде, у плащі зі шкіри,
Із лицем пошмаганим огнем,
Привезе коріння й вин без міри,
І велике серце камяне.

25/I. 41.

ПОРЦЕЛЯНА

До дзвінкого водограю
З шумом з балю в голові
Я збігаю по терасах,
По розсипаній жорстві.

Пруг оранжевого світла
На каміння ліг і щез.
Наче хвиля, що розквітла,
Білопінний польонез.

І із рук байдужих квітку
Я кидаю в глибину,
Із Нормандії згадавши
Молодого старшину.

У похмурому Дюнкерку
Він сідає до стола.
І мережану хустину
З рукава переклада.

25/I. 41.

ДИЛІЖАНС

Стук дверцят від грубої руки,
По грудках замерзлих дзвін обіддя,
І пучки розвязують стрічки
Під мягким злотавим підборіддям.

І таким чимсь повні — чуєш, ти —
Раптом груди, горло і повіки,
Що готовий взяти та й піти,
І ніколи не вернуть, повіки.

25/I. 41.

ПОРОША

Русява дівчина у хустці
І повні глечики усі,
Та ми зустрінемось у пустці,
В полях на Дарницькій шосі.

Стежки завіяло наново,
І гусне зовсім сиза мла,
І тільки лиця калиново
Тобі румянцем поняла.

Ходімо так. А я тепер би
Ішов куди б там не було.
— — — — — — —
Ой, там за скиртами, повз верби,
Я знаю простий шлях в село.

*
* *

Воно дощем спадає золотим
Тобі на серце, — і життя щоденне
Здається святом, палацом — твій дім.
І кожне діло є благословенне.

І враз не стане. Курява дорог
Встає до сонця, і чорніє лик твій...
— — — — — — —
Земля широка. Мудрий в небі Бог.
І серце людське — мужнє і велике.

26/I. 41.

ЛЮКРЕЦІЯ

Давно ріка вернула в береги.
Давно нора засипалася в кручі,
І місто мовчки зводить навкруги
Вали із частоколами колючі.

Та ще лежить над плямами полян,
Над краєм, що не розгортав ще крила,
Важкий і нерозгаданий туман,
Мов мармору незайманого брила.

О, мряко неповторної доби,
Дими з-під стріх, що стеляться так низько,
Жінки, що тчуть при огнищах собі,
Чоловіки в дощах на пасовиськах...

Що зверне їх до мутної ріки
Від їх отар, від сивої худоби?
Етруски, умбри, хижі гірняки...
Щоб гори перейшли вони і доби.

І ось твоя ясна і щедра кров
На твердь і міць Латинового дуба.
І креше шлях ударами підков
Рідня царева, зайшла і нелюба.

Проста чесноти юної землі...
Що Брутові і Цезарю дасть сили.
Щоб полонили море кораблі
І легіони сушу полонили.

ПРОРОК

Не сняться літа дитинні,
Не маряться дні юнацькі.
Дівчата з горбів зелених
Давно не сходять до танцю.

Давно не збирають смокви,
Не душать важкі виногрона.
Річки течуть не водою —
Камінням сухим і чорним.

О, очі мої гарячі,
Уста мої сірі, спраглі,
Що бачите тільки Сонце,
Щоб тільки кричати Правду!

Щоб жовкли жіночі лиця,
Щоб важчали їх убори.
Щоб вогкі і плідні лона
Були як сакви порожні.

Щоб кидали щит і панцир,
З плечей обривали шати,
З одним невблаганним лезом
Мужі допадали коней.

На грудях зводите руки,
Бороните душу вашу, —
Не ждіть ніхто милосердя —
Я камінь з Божої пращі.

*
* *

Глухо храми упали у порох розбитих палат,
Жовті стіни фортець по узгіррях; згинаючись вдвоє,
Люди бігли у поле, і брата розтоптував брат,
Сірі, мертві обличчя, що котяться важко юрбою.

Ми стояли й дивились, і згірдно кривились уста
В очі чорно розкриті: тікаєте, викидки міста,
Виноградарі грубі, кущі, що ваш дотеп потах,
Полководці і консули з душами канцеляриста.

В небі рвалися хмари — важка каламутна ріка —
Вітер півдня напнув почорнілі і голі дерева,
І усі ми почули, як Божа огненна рука
Нам на чолах спочила і стягах з подобою лева.

1937

ТРИПТИХ

I.

ДАНИЛО

Земля спивала вологість грозову,
Розвиті кучерявились луги.
Князь наказав збирати рать. І знову
Ясольда припадала до ноги.

Не борті, повні золотого меду,
Не чорні шкури оксамитних кун,
Не чеське сріблo — сяйвом попереду
Отченна слава йде Войовнику.

До дна Каялу виллято далеку,
Та Див вже знову у верхах дерев.
І, вітрячи незнану небезпеку,
Навколо грізно кидається Лев.

II.

Р. Б. 1668

Достигло літо, налилося жито.
І звідусіль чужі ідуть женці.
Живе ще Мати! Шабля у руці!
І спіле жито копитами збито.

Встають і сунуть — сіра сарана, —
Мов від посухи вигора отчизна.

Це ти здобута мстишся, Смоленщизно,
І гетьман жар із розумом єдна.

І ще раз мовить хижо і охоче
Крива козацька вартівниця прав.
Не віримо у осінь! Розірвав
Навпіл її саму перун пророчий.

III.

ЗИМОВИЙ ПОХІД

Ці кілометри щедрі без числа,
Що їх доперва за літа полічать.
Дзвінкі шляхи і постріли. Імла
І вітер, що оголює обличчя.

І кров. Ясна і свіжа на снігу,
Шабель тонких загашувана спрага.
Ти давнім барсом значиш крізь пургу
Примхливий слід — одвага і звитяга.

Позаду серпень. І чека Звіздаль,
Не місце страти — трюмфальна брама.
Тепер вже піде у весняну даль
На все твій шлях неугнуто і прямо.

*
* *

Дні зводяться і падають за кін
У тихе плесо синьки і цинобри.
Перетинає обриси країн
Невидимий і найгостріший обрій.

Лягли на перса зимної землі
Шляхи асфальтові, ясні і прості.
І невідкличні прагнення твої,
Як сонце у холодній високості.

Дні, що прийдуть, дні, що ідуть, лункі,
Розкритим небом, згубою експльозій,
На них долоня зрілої руки,
Що ствердла й захолола на морозі.

ПРОРОК

*

Голубіє земля, оповита прозорим серпанком.
Хвилі кидає в берег море важке і зелене.
На обличчя і груди людини лягає небо,
Небо в білих хмаринах, що тихо чекає слова.

Поверта по шляху селянин легкою гарбою,
Гомонять рибалки, пробігаючи бруками міста.
І велика земля, і глибокі її криниці,
І слова на устах товпляться, мов злотні бджоли.

* *

Безконечні шляхи, що збігають на гори за обрій,
Наче білі стрічки, щоб у мряці згубитися синій.
Сонце важко спадає. Іди повз густий виноградник.
Над криницями дзвонить вода і сміх розілляті.

Тут спинити ходу на землі, що пухка і привітна,
Окопатися білою хатою проти долини.
Рівний стан у обраниці, гордий мов вежа наріжна,
Наче смоква багатий, позначений ласкою Бога.

* * *

Ні! Не білені стіни оці і затишне подвірря.
Уночі висихають уста від розкритого неба.
Тіло рівно горить. І страшна ще не збагнена правда
Розриває на ложі важкі і задихані груди.

Увижається шлях під гарячим пополуднім сонцем,
Тупіт зморених ніг в клубовинні червоного пилу,
Велелюдні торжища, палаци, халупи і храми,
Отяжілі жреці, вояки, і юрба, і каміння.

І простелиться шлях. І прийдуть і халупи, і храми,
І у ямі між левів, і там, для потіхи бенкету,
Нестерпимо сліпучою буде остання хвилина
Обгорілому серцю, що прагне солодкого чуда.

Ясне мерехтіння кіна,
Прах, що зринає вгору.
Ти вічна й одна. Людина,
Дитя землі і простору.

Ні мертве каміння міста,
Ні мертва сила машини
Твоєї мрії не стисне,
Пориву твого не спинить.

Крізь мряку, що чола вкрила,
Крізь гори легкі паперу
Дух радісні пружить крила,
Випростує горді пера.

І, як у віках вкритих пилом,
Стають до старого двобою
Твоє уродливе тіло,
Твоя незборена воля.

Мотори гудуть над землею,
Наосліп смертельні окови.
Та буде завжди твоєю
Безсмертна мить постанови.

Змагання пориву і стрілу
Не вмре у століттях далеких,
Щоб плакала Андромаха
І вже вирушав Гектор.

ГІГАНТОМАХІЯ

Коротке слово, дике і туге,
Звіринні крижі, троєкутні груди...
Ні, тільки гір громовий апоґей,
Морські припливи і підземні гуди.

Вона їх родить, тяжко вагітна
Камінням хмар і водами річними.
Ось корчається — не втримає вона —
Здригаються, як небо понад ними.

І залягають землю пліч-о-пліч,
Небесну баню хвилі океана.
Дощі і зливи зимні день і ніч,
І буревії зрання і дорана.

Блискучий мечу, рівний і прямий,
Сліпуча думко, наче лезо, гостра.
Ти розітнеш напруженість пітьми,
Заплетений раменами цей простір!

І ось встають, осяйні і стрункі,
З дзвінкими і округлими щитами
Розбити руки, кидать навзнаки
І наступати ранених без тями.

Літепла кров спливає, як вода,
Полощучи оголене каміння.
І сходять зела, і трава бліда
Під прорваними сітями проміння.

І вітрове дихання на сріблі
Ясних хмарин, як сирінксі, заграло.
І перший ратай вологість землі
Перегортає життєносним ралом.

ПРИМІТКИ

Рінь:

До тексту віршу „Заходить сонце", ст. 39, перший рядок останньої строфи, додаємо прикметник „злотній". Це доповнення зроблене було самим Автором у примірнику, яким упорядчик цього видання послуговувався.

Вежі:

Поновлюємо текст, усунений цензурою „Протекторату Чехії і Моравії" при друці збірки „Вежі" 1940 р. в Празі. В міжчасі цей текст був вже кількократно опублікований.

Зміну останнього рядка „Городка 1932" — „шіснадцять літ боротьби", на — „десятки літ боротьби" зробив був О. Ольжич 1941 р. у київських „Літаврах".

Підзамча:

Залучаємо текст, який з технічних причин до попереднього видання „Підзамча" не увійшов: у вірші „Ясне мерехтіння кіна", ст. 98, — строфу другу, у вірші „Ґіґантомахія", ст. 99, — три останні строфи.

Ряд текстуальних помилок, що трапились в попереднім виданні збірки „Підзамча", тут, за ориґіналом О. Ольжича, виправляємо.

Автентичність слова „сила" у шостому рядку вірша „Ясне мерехтіння кіна", ст. 98, є сумнівна (через нечиткість відповідного місця ориґіналу О. Ольжича).

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 5

РІНЬ

Рінь 15
Поважна мова врочистих вітрин 16
Скільки сонця 17
Вечір 18
І блиснули на сонці ножі 19
Поля-облоги 20
Вчора лишились за нами *21*
Ґали 22
Новобранець 23
Ґоти 24
Тісно увечері 25
Змій 26
Нічний напад 27
Наш табор 28
Хтось метнув неминучу стрілу 29
Манастир 30
Акваріюм 31
Присвята 32
Робітня 33
Страшно в горах 34
Революція 35
Піхотинець 36
Дванадцять літ 37
Пройшли пурпурні фінікійські дні 38
Заходить сонце 39
Воно зросло з шукання 40
На полях сторожкого сьогодні 41
І дні і ночі 42
Нащо слова 43
І жили у роскошах 44
Страшний суд 45

Візія 46
Був же вік золотий 47
На трьох горбах 49
Ганібал в Італії 50

ВЕЖІ

Городок 1912 55
Незнаному Воякові 61

ПІДЗАМЧА

Підзамча 79
Яблуня на горі 80
Алябастер 81
Шякунтала 82
Муки св. Катерини 83
Сонна Венус 84
Голяндський образ 85
Порцеляна 86
Диліжанс 87
Пороша 88
Воно дощем спадає 89
Люкреція 90
Пророк (Не сняться літа дитинні) 91
Глухо храми упали 92
Триптих 93
Дні зводяться 95
Пророк (Голубіє земля) 96
Ясне мерехтіння кіна 98
Ґіґантомахія 99

ПРИМІТКИ 101

ПОМІЧЕНІ ДРУКАРСЬКІ ПОМИЛКИ

Стор.	Рядок	Надруковано	Треба
48	5 знизу	І застигне	І застигле
55	9 знизу	Імям невбланним	Імям невблаганним
56	11 знизу	будинк	будинку
90	9 згори	мармору	мармуру